

Safevî Dönemi'nde İran'dan Hindistan'a Göçler

(1555-1666)

Berna Karagözoğlu*

Öz

İslam dininin Hindistan'a gelişiyle Hint tarihi ve kültüründe yeni bir dönem başlamıştır. Fars şiirinin ve felsefesinin muazzam zenginliği İslam'ın yayılmasına ve tasavvufun doğmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Farsça, Hint alt kıtasında İngilizler hâkimiyeti ele geçirene değin Moğol Türklerinin yönetimi altında devletin resmi dili olarak konuşulup yazılmıştır. Yüzlerce yıl Hint coğrafyasında varlığını koruyan bu dil, Hindistan'ın yerel dillerinden olan Marathi, Gujarati, Sindhi, Pencabî, Bengalî, Urduca ve Hintçeye de çok sayıda kelime vermiştir.Hindistan'da Fars edebiyatı konusu ise üzerinde çokça tartışmanın yapılabileceği kapsamlı bir konudur. Hindistan'ın orta çağı kültürel anlamda edebi etkinlikleriyle dikkat çekmektedir. Yazılan Farsça eserlerin çoğunluğu din içerikli konulardan ve daha çok yorumlardan, sufilerin konuşmaları veya söylemlerinden oluşmuştur. Moğol Türklerinin Hindistan'da ortaya çıkışı Fars edebiyatına ayrı bir ivme kazandırmıştır. Yöneticilerin çoğu hem Delhi'de hem de diğer siyasi merkezlerde bireysel olarak veya dilin birer himâyecileri olarak Farsçayı şiir ya da nesirleri geliştirmişlerdir. Hükümdarların Farsçaya duydukları ilgi ile de İran'ın önemli şairleri saraya davet edilmiş, böylece İran'dan Hindistan'a göçler artmıştır. Hindistan'a İran'dan göçlere sebep olarak sadece edebi faaliyetlere sağlanan ortamlar ya da edebiyatçıların desteklenmesi düşünülmemelidir. Göçlere siyasi çekişmeler ve inançlardaki baskılar da sebep olmuştur. Ekber Şah, Cihangir ve Şah Cihan döneminde yapılan edebi çalışmalar bu dönemde öne çıkan eserler, İran'dan Hindistan'a göç eden şairler ve onların çalışmaları makalemizin asıl konusunu teşkil etmektedir. Ayrıca siyasilerin İran'dan göçleri ve onların Hint siyasetinde edindikleri konumlarına da kısaca değinilecektir. Amacımız Fars ya da Türk kökenli İranlıların Hint alt kıtasındaki etkinliklerini, edebiyata ve siyasete olan katkılarını ortaya koymak ve Orta çağ Hindistan'ı konusunun Türk tarihi açısından önemini, iç içe geçmiş Fars, Hint ve Türk toplumlarının Hint coğrafyasındaki varlıklarının kültürel, siyasi, dini ve sosyolojik alanlarda olduğu gibi daha pek çok alanda yapılacak araştırmalar için uygun zemin ve yeterli kaynaklara sahip olduğunu vurgulamaktır.

Anahtar kelimeler: Hindistan, Safevi Dönemi, Fars Edebiyatı, Şair

* Yrd.Doç. Dr.,Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, brnkrzgzl@gmail.com

Migrations From Iran to India in the Safevid Period (1555-1666)

Berna Karagözoğlu*

Abstract

A new era was began in India's history and culture with the advent of Islamic religion in subcontinent. The magnificent richness of Persian poetry and philosophy has greatly contributed to the spread of Islam and the birth of Sufism. The Persian language was the official language of the India when it is under the dominance of Mongol Turks until it was seized the British. Persian language existed for hundreds of years in the Indian geography and given many words to the native languages, such as Marathi, Gujarati, Sindhi, Punjabi, Bengali, Urdu and Hindi.

The subject of Persian literature in India is a comprehensive issue that can be discussed widely. India's cultural world shone with its literary activities during the medieval times. The majority of the written Persian works consist of religious subjects, comments or the expressions of the Sufis. The emerge of the Mongol Turks in India has given another acceleration to Persian literature. Most of the administrators have contributed to Persian poetry or proses in Delhi and in other political centres, either individually or as the protectors of the language. The rulers' keen interest in Persian Language caused important Iranian poets to be invited to Indian palaces and therefore the immigration from Iran to India was also increased. However, the support provided for literary activities should not be considered as the only reason for the immigration from Iran to India. The political conflicts and pressures in beliefs have also caused immigration. The main subject of our study is consist of the literary activities and the masterpieces emerged during the period of Ekber Shah, Jahangir and Shah Jihan and the poets who migrated from Iran to India and their works. However, we will also give some attention to the immigration of the politicians from Iran and their position in India.

Our aim is to reveal the activities of Persian or Turkish originated Iranians in the Indian subcontinent and bring light to their contributions to the literature and politics. We also purpose to emphasis shortly, the importance of medieval India for Turkish history and show that the presence of interwoven cultures of Persian, Indian and Turkish communities in India provides adequate ground and resources for research in cultural, political, religious and sociological fields and many more areas.

Keywords: India, Iran, Persian literature, Poet

* Yrd.Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen University, Persian Language and Literature, Department
brnkrzgl@gmail.com

Giriş

Hindistan'da Farsça, özel bir dil olarak benimsenmiş gerek resmî yazışmalar gerekse edebî çalışmalar ile günümüzde adeta kültürün simgesi haline gelmiştir. Hindistan'ın bazı aydınları zaman zaman dillerin ve edebiyatların mukayesesini yapmışlar ve genel bir kanıya varmışlardır. Onlara göre Fransızca ve Fransız edebiyatı dünya çapında nasıl meşhur ve güçlü ise Farsça da Fransızca kadar meşhur ve güçlüdür.

Bilindiği gibi Farsçanın Hindistan'daki geçmişi çok eski çağlara dayanmaktadır. Ticaretler, savaşlar, göçler ve dini çalışmalar Hintlileri ve İranlıları tarih sahnesinde sık sık buluşturmuştur. Hatta Efrasyap'ın Horasan'da yaşayan çok sayıda İranlı aileyi ihraç etmesiyle İranlılar, Hindistan'ın Pencap, Lahor, Multan ve Delhi şehirlerine göç edip oralara yerleşmiştir. Sonraki yüzyıllarda ise Hindistan'da Fars nüfusu göç eden İranlıların torunları ile hızla artmıştır. Gazneliler de Pencap ve Delhi'ye ulaştıklarında bölgeye kendilerinden önce yerleşmiş olan İranlılarla kaynaşarak onlardan Farsçayı öğrenmişlerdir.¹

Bölgedeki Türk yöneticilerin İslâm dinini yayma düşünceleri ile çalışmalar, başlangıçta daha çok dini konulara ağırlık verilerek Arap ve Fars dillerinde yapılmıştır. Dolayısıyla Farsçanın Hindistan genelinde daha geniş kitlelere ulaşması için ilk adım atılmış olur. Zaman içerisinde Farsçanın popüleritesi artar, Transoxiana, İran ve Horasan'dan edebiyatçılar davet edilerek Lahor ve Delhi şehirleri adeta birer edebiyat, kültür merkezine dönüştürülür.

Toplumlar birbirlerinden farklı özellikleri ile öne çıkmaktadırlar. İranlılar, Hindistan'da ehl-i seyf olmaktan ziyade ehl-i kalem olarak tanınmışlardır. Onlar güzel sanatlarda ve edebiyatta kazandıkları başarıların yanı sıra sarayın ve ordunun idari kadrolarına da yerleşmişler, hatta ülkenin siyasetine kısmen de olsa hâkim olmuşlardır.

Moğol idaresindeki Hindistan, İran'dan çok sayıda yetenekli sanatçı ve edebiyatçıyı kabul etmiştir. Bu dönemde alt kıta yoğun göçlerle karşılaşmıştır. İran'dan Hindistan'a farklı nedenlerle yapılan göçlerin sebeplerine dair çeşitli sorular akıllara gelmektedir. İran'dan Hindistan'a yapılan göçlerin en önemli nedenleri, göçmenlerin Hindistan'a gitmeden önceki statüleri ve meslekleri; onların göç ettikleri toplumda edindikleri konumları ve içinde buldukları topluma verdikleri siyasi ve, ekoSorularımızın yanıtlarını bulmaya dair yapılacak her bir çalışma ise Moğol tarihi alanıyla ilgilenen tarihçiler için dönemin daha çok aydınlanmasında şüphesiz katkı sağlayacaktır. Çünkü Türk idaresindeki Hindistan-Moğol çalışmaları üzerine bir hayli araştırma yapılmış olsa da İran'dan Hindistan'a göçler ve Hindistan'daki İranlılara dair yeterince çalışma mevcut değildir. Oysa İranlılar, bölgede çalışmalarıyla kendilerinden fazlaca bahsettiren muhacirlerdendir. Bu bakımdan Hindistan'a yapılan göçler hem İran'ı hem de Hindistan'ı daha etraflıca tanıyabilmek için araştırmalarda göz ardı edilmemesi gereken konulardan olmalıdır.

¹ Syed Shahabuddin Abdurrahman, Glimpses of Indo-Persian Literature, Pre-Mughal Period, Indo-Iranica, 10/2, 1957, s. 1.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Göç konusu E.G.Ravenstein, Everett Lee, Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi bir çok düşünür tarafından farklı kuramlar olarak geliştirilmiştir. Kuramcılar göç -mesafe arasındaki ilişki, göçlerin yayılma süreçleri, göç zincirleri ve göçlerde cinsiyet faktörleri üzerinde durmuştur. Uzmanlara göre her göç, kendi iç yapısında değerlendirilip incelenmeli ve bu konudaki çalışmalarda interdisipliner bir yaklaşım kullanılmalıdır. ²İranlıların Hindistan'a olan göçlerinde yer alan sebepleri şöyle sıralamak mümkündür. Safevi Şahlarının, siyasi amaç ve dini inançlarında Osmanlı İmparatorluğu ile güçlü bir zıtlık yaşamaları; siyasetçilerin enerjilerinin büyük bir bölümünü Şia doktrininin ilke ve yasalarının öğrenilmesi ve yayılmasını teşvik ederek harcamaları; İran'da on beş, on altı ve on yedinci yüzyıllarda soylular ve ehl-i kalemlerin siyasetler tarafından idam edilmeleri, Hindistan'ın ise bu durumun tersine İranlıların can güvenliğini sağlanması; Safevîlerin dini reformlara karşı şiddet yanlısı, radikal kararlar içerisinde bir yönetim sergilemesi ve İran'da yürütülmeye çalışılan edebi çalışmalara karşı hoşgöründen uzak tutumları hatta edebiyatçılara genel bir zulüm uygulamaları da halkın kitleler halinde oradan uzaklaşması için önemli nedenler olarak gösterilmektedir. ³ Bu bağlamda İranlı sufilerin Hindistan'a sıklıkla yaptığı yolculukları özellikle Çiştî tarikâtının kurucusu Hacı Muhammeddin Siczi'nin Sistan'dan Ecmir'e olan ziyaretleri anlamlı bulunur. Ecmir, bu nedenle daha sonraları binlerce hacının hem ziyaretgâhi hem de yaşadıkları dini bir merkez haline bürünür.⁴

Babürlü yöneticilerin ılımlı yönetimleri, bölgede süregelen mezhep çatışmalarına rağmen Hint-Fars âlimleri arasındaki entelektüel bağın kopmasına engel olmuştur. İranlılar, Şii politikasını benimsemeyen halkının büyük bir bölümünü ya sürgüne göndermişler ya da onları ülkeyi terk etmeye zorlamışlardır. Göçler Türkiye, merkez Asya'daki eyaletler ve Hindistan yönünde gerçekleşmiştir. Safevî döneminde İran, sanata ve sanatçılara yönelik himâyeci tavrından oldukça uzaktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi sanatçıların zaman zaman dönemin hükümdarlarının kişisel hoşnutsuzluğuna maruz kalmaları ve aynı zamanda Moğol yöneticilerin sanatçılara sahip çıkıp onları saraya davet etmeleri, âlimlerin İran'dan göçlerini sürekli kılmıştır. Bu nedenlerin dışında bir nedenin daha olduğunu Mansura Haider belirtmektedir. Ona göre pek çok İranlı, Hindistan'a duydukları merak ve ilgisi sonucu oraya ulaştığında kalben cezb ü incizap durumunu yaşamıştır.⁵ Safevî dönemi İran'ında edebi ve kültürel duruma baktığımızda kendisini Turan hükümdarı Efrasyab'ın torunlarından kabul eden Şah İsmail'in, Azeri lehçesi ile şiirler kaleme alıp, devletin resmî dilini Türkçe yaptığını görmekteyiz. Aynı zamanda Şah İsmail, Şii mezhebinin yayılması için Arap edebiyatı konusunda ve dini çalışmalarda bulunan Suriye'den Cebel-i-Amel'i, Irak ve Basra Körfezi Güney Sahili'nden de çok sayıda âlimi İran' a özel olarak davet etmiştir. Bu durum, İslâmî ve edebî alanda pek çok kitabın Arapça yazılmasına hatta Farsçanın önemsiz hale gelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde ordu ve saray görevlilerine İl Beyi, Beyler Beyi, Çomakçı Baş, Gürcü Baş, Kullar Ağası Baş, Divan Beyi Baş, Başmakçı, Tuğcu, Işık Ağası, Kapıcı gibi

² Savaş Çağlayan, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke) Güz Sayı 17, Muğla, 2006.

http://www.mugla.edu.tr/data/06020000/resim/file/174%20sava%C3%85_%20%C3%83%C2%A7a%C3%84_la yan.pdf, Erişim:12/04/2017.

³ Abolghasem Dadvar, *Iranians in Mughal Politics and Society (1606-1658)*, New Delhi: Gyan Publishing House 2000, s.201.

⁴ Khaliq Ahmad Nizami, *Religion and Politics in India During the Thirteenth Century*, Delhi, 1974, pp. 181-182.

⁵ Mansure Haider, *Indo-Central Asian Relations: From Early Times to Medieval Period*, New Delhi: Manohar Publishers & Distributors, 2004,s.403.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Türkçe unvanlar kullanmıştır.⁶ Ancak aynı dönem Hindistan'ında Moğol Türklerinin; Transoxiana'da yaygın olan Moğolca, Arapça ve Arapça ile birlikte kullanılan Farsça kelimeleri saray ve ordu için tercih ettiklerini görmekteyiz. Mir-i-Cümle, Başçı, Han-ı-Cihan, Han-ı Devran, Han-ı Hanan, Asaf Han, Emanet Han, Şayeste Han, Şahnevez Han gibi isimler revaçtadır. Ayrıca Türk yöneticiler çocuklarına Humayûn (Uğurlu), Cihangir (dünyanın kapanı), Şah-i Cihan (Dünyanın Şahı), Evrengzib (tahtın süsü), Cihandar (Dünya'nın sahibi), Şahyar (ülkeyi koruyan), Hüsrev (Hükümdar), Kam Bahş (Meyve veren), Perviz (muzaffer), Nur Cihan (dünyayı aydınlatan), Cihan Arâ (Dünyayı Süsleyen), Ruşen Arâ (süsleyen veya Aydınlatan), Niku Siyer (terbiyeli davranan) gibi Farsça isimler vermişlerdir. Bunun dışında Safevî Devleti Sıçan, Pars, Tavşan gibi aylarla Türk takvimini kullanmış, Babürlüler ise İran ve İslâm takvimini kullanmıştır. Özellikle Ekber Şah, güneş takviminin kullanılmasını emretmiştir. Bu nedenle o dönem Hindistan'ında tüm ay ve gün adları Farsçadır. Ferverdin, Hordad, Ordubeheşt gibi.⁷

Hintlilerin daha M.Ö.1700'lü yıllarda Fırat-Dicle ve Nil boyu kültürleriyle ticari temaslar başlattığı ve bu tarihten günümüze kadar da bu tür faaliyetleri sürdürdüğü görülmektedir. Hint halkı aynı dönemde Türkistan ile temaslar kurmuş, demiri etkin biçimde kullanarak siyaset ve tarımda büyük değişimler başlatmıştır. Sind ve Ganj havzalarının bulunduğu topraklar özellikle alt kıtanın orta kesimlerinde büyük önem kazanmıştır.⁸ Muson yağmurlarıyla beslenen bereketli topraklar üzerinde farklı türde, meyve sebze ve bakliyat yetiştirilmesine olanak sağlarken altında da zengin maden yataklarını barındırmaktadır. Verimli topraklarının ürünlerini halkına sunan bölge bir süre sonra ondan faydalanmak isteyen diğer toplumların da açık hedefi haline gelir. Bu nedenle alt kıta kimi zaman sömürülmüş kimi zaman da diğer toplumlarla kurduğu ticari iletişimlerini güçlendirmeye çalışmıştır. İran ve Hindistan'ın ticari bağlarının en güçlü olduğu dönemlerde bütün kervanlar merkez Asya'dan ya da Hindistan'dan hareketle Akdeniz'e uzanan yolculuklarını İran platosunu geçerek devam ettirmişlerdir.⁹ Aslında İran ve Hindistan arasındaki ticari bağlar Pers İmparatorluğu dönemine (M.Ö. 250) dayanmaktadır. Bu dönemde ipek yolu rotası kullanılarak Hindistan ve İran üzerinden ticari ağ genişletilmiştir. Ancak kara yollarındaki bu rotada sıkça soygunların yaşanmasından can güvenliğinin sağlanamaması ile ticaret, deniz yolu üzerinden devam ettirilmiştir. Böylece Basra Körfezi ve Hint sahilleri daha çok önem kazanmıştır. İran ve Hindistan arasındaki ticari bağlar Sasânîler döneminde de gelişerek devam etmiştir.¹⁰ Ticari açıdan Hindistan'ın zirai ve dokuma ürünleri İran için ne kadar önemli ise İran'ın şarapları, bademleri ve ipeği de Hindistan için aynı derecede önemli olmuştur. Tarih boyunca devam eden İran – Hindistan arasındaki ticari ilişkiler günümüze değin sürmüştür.

⁶ Zebiullah Safa, *Tarih-i Edebiyat-ı İran: Az Agaz Sede-i Nohom ta Meyane-i Sede-i Devazdehom Hicri*, Tehran 1369, İran c.5-1 s.446.

⁷ Karım Najafî Barzegar, 1998, *Mughal --Iranian Relations C.Sixteenth Century*, Jawaharlal Nehru University P.H.D Thesis, Centre For Historical Studies School of Social Science Jawaharlal Nehru University Supervisor: Prof.Dr.Muzaffar Alam, New Delhi –India.

⁸ Salim Cöhçe, "Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", *Ataum*, <http://ataum.gazi.edu.tr/posts/view/title/buyuk-ortadogu-projesi-baglaminda-hindistan-ile-ortadogu-arasindaki-tarihi-baglar-ve-guncel-iliskiler-49236>, Erişim: 15/05/2017.

⁹ Ishrat Alam, *Technological Exchange between India and Iran in Ancient and Medieval Time*, s. 77.

¹⁰ U.P, Arora, *India, Greece and Iran, The Growth of Civilization in India and Iran*, Irfan Habib, New Delhi, India, 2002, s.71.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Safevî döneminde İran'dan ticari amaçlı göçler de yaşanmıştır. Ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde bireysel ilişkiler her zaman önemli rol oynamaktadır. Farklı uluslara mensup birçok kişi malî durumlarının düzelmesi için kendi anavatanlarından göç etmeyi tercih eder. Mir Ali Rıza Ağâh, Tacir Hansarî, Hacı Abarkuî, Haydar Tebrizî, Fehmi Tehranî, Kadri Şirazî gibi tacirler Hindistan'ın ekonomik durumunun İran'dan daha iyi olduğunu düşünerek göç edip; Bengâl, Malabar, Bijapur, Vijaynagar ve Gujarat, Dekken bölgelerine yerleşmişlerdir.¹¹

Hindistan'da felsefe ve dinin geçmişi çok eski çağlara dayanmaktadır. Sufiler ve vaizler için Hindistan, inançlarını yayabilecekleri oldukça verimli topraklardır. Bu bakımdan İran'dan Hindistan'a yapılan göçler konusuna mistik göçler başlığı da eklenmelidir. Çünkü sufiler Hindistan'a İslâm'ı yaymak için gelmiştir. Ebu Talib Mekki, Ebu Yezid Bestami, Şahabeddin Sühreverdî, Abdulkadir Geylanî, Ibn-i Arabi, Gazalî ve Ali Hücvirî gibi şahsiyetler en önde gelen isimlerdendir. Ebu Ishak İbrahim Belhî, Ebu Ali Şekik Belhî, Abdurrahman Belhî ve Ebu Abdullah Mohammed ibn Fazl Belhî, Emir Hüsrev Dehlevî gibi sufiler ise Afganistan'dan Hindistan'a göç etmişlerdir. Hindistan'a Merkez Asya'dan da Çiştî Dergâhı'nın kurucusu Muinüddin Çiştî Hazretleri de göç etmiştir. Ayrıca Şeyh Kutbüddin Muhammed Kakî, Şeyh Nizamüddin Evliyâ, Şeyh Fahreddin Genç Şeker, Nasirüddin Çırağ-ı Delhi dönemin Hindistan'da yetişmiş ünlü sufileridir.¹² Hindistan'da Kübreviyye, Nakşibendi, Sühreverdî tarikâtları çok sayıda mürit yetiştirmiştir. Keşmir'deki Kübreviyye tarikâtının başında Necmeddin Kübrâ bulunmuştur. Sühreverdî tarikâtı ise Hindistan ve Pakistan'da Bahâüddîn Zekeriyâ el-Multânî'nin çalışmaları ile yayılmıştır.¹³ Şii mezhebinden olan âlîmler ise bu mezheple ilgili çalışmalarını sürdürmek üzere çoğunlukla Hindistan'ın güneyindeki Dekken Bölgesi'ne gelmiştir. Mevlâna Kaidi Şirazî, Mir Muhammed Mümin Astarabâdî, Mîr Alâaddin Seyfi Hasan Kazvinî, Kazi Nurullah Şuşterî vb.¹⁴

Safevîler, Şah İsmail'in 1501- 1722 tarihlerinde Sultan Şah Hüseyin'den devraldığı toprakları yönetmiştir. Bu dönemde yaklaşık yedi yüz elli şair, zanaatkar ve usta sanatlarını tanıtmak için öz topraklarını terk edip Hindistan'a göç etmiştir. Böylece kültür ve edebiyat alanında yaşanan göçler ile birlikte Hindistan yeni bir çehre kazanmıştır.¹⁵

İran'dan Hindistan'a göç eden edebiyatçılar ise aşağıdaki tablolarda listeler halinde gösterilmiştir. Ayrıca bu şahsiyetlerin bazıları hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

¹¹ Ruby Maloni, Indo-Iran Trade Relations: An Overview. History University of Mumbai, Indo-Iran Relation, Culture House, N. New Delhi, 2002,s. 224.

¹² Ahmad Shabbir, Cultural contacts between India and central Asia: A study of Central Asian impact on Indian life based on Persian sources From Babur to Akbar (AD 1526 -1605) P.H.D. Thesis. Jawaharlal Nehru University, 2010, s. 316.

¹³ Karim Najafi Barzegar, , Intellectual movements during Timuri and Safavid period, (1500-1700 A.D) Delhi, Indian Bibliographies Bureau, India 2005,s. 267

¹⁴Ahmad Shabbir, 2010, Cultural contacts between India and central Asia: A study of Central Asian impact on Indian life based on Persian sources From Babur to Akbar (AD 1526 -1605) P.H.D.Thesis Supervisor Prof. Akhtar Mahdi Jawaharlal Nehru University,s. 319-321.

¹⁵ Barzegar Karim Najafi, Mughal -Iranian Relations: C. Sixteenth Century Thesis Submitted To The Jawaharlal Nehru University Doctor Of Philosophy, Centre For Historical Studies School of Social Science Jawaharlal Nehru University, Supervisor: Prof. Dr. Muzaffar Alam, New Delhi, India, 1998, s.268.

1. EKBERŞAH DÖNEMİ (1555-1605)

<u>Sairin Adı</u>	<u>İran'da Yasadığı Bölge</u>
Ahmet Ali Mazenderanî	Mazenderan
Asad Beg Kazvinî	-
Baharî-i Kumî	Kum
Bekâî	Belucistan
Cafer-i Kazvinî	Kazvin
Celal-i Nişaburî	Nişabur
Dağlı-yı İsfehani	İsfehan
Emin-i Dersani	-
Enver-i İsfehanî	İsfehan
Fehim-i Hürmüzî	Hürmüz
Haşim Han-ı Cüveynî	Horasan
Hayati-i Geylânî	Gilan
Hayran-ı Kaîn	Kaîn
Hazinî	-
Hılgi-i Yezdî	Yezd
İtabî Takillu	Herat-(Rey)
Kaili-i Gilanî	Gilan
Kâsım Han-ı Cüveynî	Horasan
Kâsım-ı Razî	Rey
Meclis-i İsfehani	İsfehan
Mir Abdul Vahab Mamurî	İsfehan
Muhibb-i Şirazi	Şiraz
Mukîm-i Astarabâdî	Astarabâd (Gorgan)

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Münhi Zaverehî	Zavereh
Nazîr-i Nişaburi	Nişabur
Nevî-i Kabushani	Koçhan
Nevidî	Belusictan
Örfî-i Şirazi	Şiraz
Rafî-i Kaşanî	Kaşan
Samerî-i Tebrizî	Kuzey Azerbaycan
Şekibi-i İsfehanî	İsfehan
Şems Dada Irakî	İsfehan
Şerif-i Âmulî	Mazenderan
Şerif-i Tehranî	Tahran
Taki-i İsfehani	İsfeghan
Teşhibî-i Kaşî	Kaşan
Ünsi-i Seyadanî	Bulistan
Vecihi-i Heravî	Horasan
Vaslı Razi-i Tehranî	Tahran
Vücutî-i Şirazî	Şiraz
Zuhurî-i Terşizî	Terşiz

Liste I.

2. CİHANGİR DÖNEMİ (1605-1627)

<u><i>Sairin Adı</i></u>	<u><i>İran'da Yasadığı Bölge</i></u>
Abdul Ali Mahfi-i Erdebilî	Erdebil
Abbas-ı İsfehanî	İsfehan
Ahvalî-i Sistanî	Sistan

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Aheng-i Yezdî	Yezd
Akbal-ı İsfahanî	İsfahan
Amî-i Nihavendî	Nihavend
Arif-i Sarahsî	Sarahsi
Asdag-î Hamedanî	Hamedan
Aşub-ı Mazenderanî	Mazenderan
Baki Demavendî	Demavend
Bakir Meşhedî	Meşhed
Behremî Hamedanî	Hamedan
Bezmi Kuz	Şiraz
Burhan Nişaburî	Nişabur
Cafer Heravî	Horasan
Cem Meşhedî	Meşhed
Cemi İsfahanî	İsfahan
Ebu Muhammed Desgip Şirazî	Şiraz
Eminî-i Herevi	Herat
Emmi Kafî	Haf
Faghur Lahici	Lahican
Farık-i İsfahanî	İsfahan
Fevki Yezdî	Yezd
Gaffurî Teleganî	Telegan
Girâmî Tebrizî	Tebriz
Giyas Nasrabâdî	Nasrabat
Gudretî Yezdi	Yezd
Gururî Kaşi	Kaşan
Haydar Beg Hamedanî	Hamedan
Hızrî	Belucistan

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Hobabi Hamedanî	Haedan
Hamza Bovanati	Bovanat
Hamoşi	Belucistan
Humai Astarabâdî	Astarabâd (Gorgan)
Hüseyin Mazenderanî	Mazenderan
İbadi Şirazî	Şiraz
İbadullah Kaşanî	Kaşan
İbrahim Şirinocak	Kazvin
İlhâmî-yi İsfahanî	İsfahan
İşrati-i Gilanî	Gilan
Kalbi Baharlı	-
Kaşanî-i Yezdî	Yezd
Kazizade Kaşanî	İsfahan
Ketmi Razi	Rey
Lişi Erdebili	Erdebil
Lütfi-i Şirazî	Şiraz
Lütfi-i Tebrizî	Kuzey Azerbaycan
Malik Muhammed Muzakî	Beluistan
Mansur Kaşî	Kaşan
Mevlâna Ali Manî	Belucistan
Mevlâna Nizam	Belucistan
Mir Hüseyi Tecelli Kaşî	Kaşan
Mir İlâhî Hamedanî	Hamedan
Mirza Ali Asker- Vazih İsfahanî	İsfahan
Mir Yahya Kaşî	Kaşan
Monla-i İsfahanî	İsfahan
Monim Çekini	Çekinî

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Muin Yezdî	Yezd
Muîz-î İsfehani	İsfehan
Muhakkakî Şuşterî	Şuşter
Muhammed Masum Kaşanî	Kaşan
Muhammed Mehdi	Belucistan
Muhammed Razi	Rey
Muhammed Zaman	Belucistan
Muhibbi Şamlu	Belucistan
Munis	Belucistan
Muzaffer Gonabâdi	Gonabâd
Mümin İsfehanî	İsfehan
Mümin Turşizî	Turşiz
Münsif Kupayehî	Kupayeh
Mürşit Borucerdî	Hamedan
Nami Urduabadi	Tebriz
Natık	Belucistan
Nedim Gilanî	Gilan
Nizam Tabataba	Belucistan
Rezmi Kazvinî	Kazvinî
Rehaî Razî	Rey
Reşit Kaşanî	Kaşan
Rıdvan-ı İsfehanî	İsfehan
Ruhî-i Mazenderanî	Mazenderan
Ruz Bahan-i İsfehanî	İsfehan
Said Hamedanî	Hamedan
Saib Tebrizî	Tebriz
Salih	Belucistan

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Salih Tebrizî	Kuzey Azerbaycan
Serveri Yezdî	Yezd
Settari Tebrizî	Tebriz
Seyanî Hamedanî	Hamedan
Seyyid Eşref Muîd	Belucistan
Subhi Borucerdî	Borucerd
Seyyidî Bovanatî	Bovanat
Şahap Sebzvarî	Sebzavar
Şekip İsfahanî	İsfahan
Şerirî Hamedanî	Hamedan
Şevket-i İstehanî	İsteban
Şitabî Gonabâdî	Gonabâd
Şuhugunî Gölpayagânî	Gölpayagan
Şuhuhudi Yezdî	Yezd
Şuki Savaci	Savah
Tahir Mazenderanî	Mazenderan
Tahzim-i Kumî	Kum
Taki Hamedanî	Hamedan
Taki Kaşî	Kaşan
Taki Nişaburî	Nişabur
Tebhi Kandu Sulkânî	Tahran
Terzî	Belucistan
Teselli İsfahanî	İsfahan
Teselli Loristanî	Loristan
Turabî Meşhedî	Meşhed
Unsi Camî	Cam
Vefai Heravî	Herat

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Vakar- İsfehanî	İsfehan
Valih Heravî	Herat
Varasi Sebzevarî	Sebzevar
Varasta Çiminirazi	Rey
Yunus Abharî	Abhar

Liste II

3. ŞAH CİHAN (1628-1666)

Sairin Adı

İran'da Yasadığı Bölge

Abbas-i İsfehanî	İsfehan
Abdul Ali Mehvi Erdebilî	Erdebil
Ahmet İsfehanî	İsfehan
Burhan Abarguî	Abargu
Daniş Mir Razî	Meşhed
Davut Türkistanî	Türkistan
Ebu Asafî	Belucistan
Ebu Sait	Belucistan
Edaî Yezdî	Yezd
Edhami Türkmen	Kürdistan
Eşedi Hamedanî	Tebriz
Girâmî Şamlu	
Hakkak Şirazî	Şiraz
Hani Frahani	Belucistan
Hasan Beg Rafî Meşhedî	Horasan
Hasan Ali Yezdî	Yezd

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Hasan Meşhedî	Meşhed
Haydar Beg Hamedanî	Hamedan
Hükm-ü Şirazî	Şiraz
Hüseyin Meşhedî	Meşhed
Hüseyin Vahdet	Kuhbandar
İbrahim Urduabâdî	Urduabâd
İmâni Kirmanî	Kirman
İşi Erdebilî	Erdebil
İşreti Furuşanî	İsfahan
Kâsım Meşhedî	Meşhed
Kâsım Tebrizî	Tebriz
Kayser Şirazî	Şiraz
Kelîm Hamedanî	
Kutsi Meşhedî	Meşhed
Mahfi Reştî	Reşt
Mest Ali İsfahanî	İsfahan
Mesut İsfahanî	İsfahan
Meşhur Tebrizî	Tebriz
Mir Yahya Kaşî	Kaşan
Mirza Mahmut Bazil	Horasan
Muhammed Farsi	Deh Ali
Muhammed Munem	-
Monim Çekinî	Çekini
Mukîm Fevzî	Nişabur
Muzaffer Tebrizî	Tebriz
Mümtaz Şirazî	Şiraz
Münşi Halkanaî	Halhal

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Münsif Tehranî	Tehran
Nasib Razi	Rey
Nasır Şirazî	Şiraz
Nazım Yezdî	Firuzabâd
Nispet Neyrizî	Neyrîz
Ozleti Şuşteri	Şuşter
Rakim Sadettin	Horasan
Rıdvan-ı İsfahan	İsfahan
Ümmi Şirazî	Şiraz
Ürfeti Horasanî	-
Safî Kazerunî	Kazerun
Sakit-i Tebrizî	Tebriz
Selik Kazvinî	Kazvin
Selik Yezdî	Yezd
Sani Takıllu	Belucistan
Sermet Kaşanî	Kaşan
Seyanî Hamedanî	Tebriz
Seyyid-i Tehranî	Tehran
Subhi Borujerdi	Borujerd
Şekip İsfahanî	İsfahan
Şeref Tebrizî	Tebriz
Şerif Taleganî	Talegan
Şevketi İstebhanî	İstebhan
Şirazî	Belucistan
Taki Hamedanî	Hamedan
Tecelli Şirazi	Şiraz
Teselli Luristanî	Luristan

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

Tip Tefrişî	Tefriş
Vahid-i Şirazî	Şiraz
Ziyai Tebrizi	Tebriz

Liste III¹⁶

1.ŞERİF-İ ÂMÜLÎ

Hazar Denizi'nin güney kısmında bulunan Âmul kasabasında doğmuştur. Gerçek ismi Muhammed olan Şerif-i Âmulî müstear isim olarak Talib'i kullanmıştır. Kendisi Cihangir döneminin en gözde şairlerinden olup, Nuktevî tarikâtına bağlıdır. Sufilik yolundaki çalışmalarını tarikat arkadaşlarıyla Hindistan'ın çeşitli bölgelerine yolculuklar yaparak sürdürmüştür.

2.HAYATÎ-İ GEYLANÎ

Kemaleddin Hayâtî-i Geylânî, Reşt'te dünyaya gelmiş Kaşan'da yaşamış ve Ekber döneminde Hindistan'a göç etmiştir. Cihangir'in kendisine diğer şairlerden daha fazla değer verdiği tahmin edilmektedir. Agra'da hayatını kaybetmiştir. Şiirlerinin akıcı olduğu düşünülmektedir. Âyîn-i Ekberî, Tabakât-i Ekberî, Maasir-i Rahimî gibi dönemin ünlü eserlerinde ondan övgüyle bahsedilmiştir.

3.SAMERÎ-İ TEBRİZÎ

Şair ve tacir olan Mevlâna Haydarî Tebrizî'nin oğludur. Mevlâna Haydarî, Ekber Şah döneminde Hindistan'a göç etmiş, ancak bir müddet sonra İran'a geri dönmüş ve orada vefat etmiştir. Babasının ölümünden sonra Samerî Tebrizî ticaret alanında ilerlemek için Hindistan'a göç ederek Abdurrahim Han-ı Hanân'ın nezdinde görevlendirilmiştir. Bir süre sonra Şah Nevaz'ın idaresinde bulunurken Dekken Savaşları'nda yaşamını yitirmiştir.

4.SALİH-İ TEBRİZÎ

O silah ticareti alanında nam salmış İran'ın asil ailelerinden olan, Gazanfer Tebrizî'nin oğludur. Osmanlı Tebriz'i kuşattığında Gazanfer Tebrizî Geylan'a kaçmış ve Geylan Valisi olan Han Ahmet Karkiya'nın edebiyat grubuna katılmıştır.Salih Tebrizî ise babasının ölümünden sonra silah ticareti işini devralarak Hindistan'a göç edip babası gibi edebiyatçıların arasına katılır ve Abdurrahim Han-ı Hanân'ın edebiyat grubunda yer alır.¹⁷

¹⁶ Abdolghasem Dadvar, Iranian in Mughal Politics and Society 1605-1658, Gyan Publishing House, New Delhi, India, 1999, s. 211-232.

¹⁷Abdul Bakî Nihavandî, Ma'asir-i Rahimî Vol III ed. By Şemsu'l Ulama, Hidayat Husain, Calcutta, India, 1925, s. 55.

5. LÜTFÎ-İ TEBRİZÎ

Tebrizî, Azerbaycanlı meşhur şair olan Mevlâna Örfi-i Kamgâr'ın oğludur. Kendisi Cihangir döneminde Hindistan'a göç etmiştir. Dönemin ünlü eseri olan Maasır-i Rahimî'nin yazarı Nihavendî ondan övgüyle bahsetmiştir. Tebrizî, Guccerat'da vefat etmiştir.

6. MÜRŞİD-i BURUCERDÎ

Mürşit Burucerdî Loristan eyâletinin Burujerd şehrinde dünyaya gelmiştir. Bir süre sonra doğduğu toprakları terk edip Hamedan'da yaşamaya başlamıştır. O kaside ve gazelleri ile tanınmıştır. Daha sonra Şiraz'a gelip oradaki edebi çalışma grubuna katılmış, son olarak da İran'ı terk edip Sind Bölgesi'ne yerleşmiştir. Mürşid, büyük bir şair ve nesir yazarıdır. Aynı zamanda kendisinden günümüze kalan inşaları ve divanı da mevcuttur.¹⁸

7. CAFER-İ KAZVİNÎ

Şah Tahmasp devrinde Kaşan veziri Mirza Kıvamuddin Cafer Beg Mirza Bedi'zzaman Kazvinî'nin oğlu olan Kazvinî, yirmi iki yaşında Ekber Şah döneminde İran'ı terk edip Hindistan'a göç etmiştir.¹⁹

8. ÂSAD BEG-İ KAZVİNÎ

Asad Beg Hacı Muhammed Murad Kazvinî'nin oğludur ve ünlü bir şairdir. Hindistan'a gittikten sonra Ekber ve Cihangir Şah hizmetinde çalışmıştır. Bijapur ve Dekken'e büyük elçi olarak gönderilmiştir.

9. ŞEKİBÎ-İ İSFEHANÎ

İsfahanlı Hacı Abdullah Zahiruddin İmamî'nin oğlu olan Muhammed Rıza Şekibî İsfahanî, daha çok Şekibî adıyla tanınmıştır. Şekibî, bir süre Meşhed ve Şiraz'da bulunmuş daha sonra otuz dört yaşında iken 1588'de Hindistan'a gitmiştir. Onun Hindistan' gidiş zamanı Ekber'in iktidardaki son dönemlerine denk gelmektedir. Şekibî, Abdurrahim Han-ı Hanân'ın edebiyat grubuna katılmış, Han-ı Hanân'a ithaf ettiği tek şiirlik eseri olan Sâkî-Nâmesi ile Han-ı Hanân'ın beğenisini kazandığı için on sekiz bin gümüş sikke ile ödüllendirilmiştir. Câmî, onun yaşamı hakkında Nefahatü'l-Uns adlı meşhur eserinde bahsetmiştir.²⁰

10. İNAYET-İ İSFEHANÎ (MÎR ABDULVAHHAB MAMURÎ)

İnayet ismini daha çok kullanan İsfahanî, erkek kardeşi Abdurrezâk ile Hindistan'a göç etmiştir. Cihangir'in sarayında görev almış, gazel ve kasideler yazmıştır. Ayrıca Ferhad

¹⁸M. G. Axad Bilgrami, 1913, s. 41.

¹⁹Abdul Hai, Ahmad Ali, , İqbalnâme-i Jahangirî, Naval Kishore Press, Calcutta, India, 1865, s. 67.

²⁰Muhammad Qasim Hindu Shah Astarabadi Tarikh-i-Farishta, Naval Kishor edition, Lucknow, 1933, Vol I. s. 78.

ile Şirin'i mesnevî tarzında kaleme almıştır. Bir süre sonra Guccerat'a tayin olan İneyet İsfehanî orada yaşamını yitirmiştir.

11. MUNHÎ-İ ZAVAREHÎ

Zavarehî de Ekber'in son dönemlerinde İsfehan'a yakın Zavareh bölgesinden Hindistan'a göç eden şairlerdendir. Cihangir'in hizmetinde bulunmuştur. Oldukça yüklü, birikmiş paraya sahip olan Zavarehî bir gece evinde ölü bulunmuştur.

12. RUHU'L-EMİN-İ ŞEHRİSTANÎ

Mir Muhammed Emin daha çok Ruhû'l-Emin adıyla tanınmıştır. İsfehan'ın önde gelen ailelerinde olup, kökeni seyyidlere dayanmaktadır. Kendisi Şah Abbas yönetiminde iken yüksek makamlarda görevlendirilmiştir. Şehrîstanî, daha iyi imkanlar elde etmek için 1604 'te Hindistan'a gelmiştir. Dekkan'da Muhammed Kuli Kurub Şahi hizmetinde bulunmuş olan Şehrîstanî hakkında Cihangir hatıralarında detaylı olarak bahsetmiştir.²¹

13. CAMİİ-İ İSFEHANÎ

Mir Abdurrezak Bahşi'nin damadı olan İsfehanî, Cihangir döneminde hem yönetici hem şair olarak görevlendirilmiştir.

14. HAŞİM HAN-I CÜVEYNÎ

Mir Murad Cüveynî'nin oğlu olan Haşim Han babası ve kardeşi Kâsım Han'a ait olan şirketlerinin ticari ağını geliştirme niyetiyle Ekber döneminde Hindistan'a gelmiştir. Keşmir'de yaşamış ve Keşmir'de vefat etmiştir.

15. KÂSİM HAN-I CÜVEYNÎ

Kâsım Cüveynî, Mir Murad Cüveynî'nin oğludur. Hindistan'a geldikten sonra uzun süre Dekkan bölgesinde yaşayan daha çok Cüveynî Dekkanî olarak bilinmektedir. Ekber, onu silah öğreticisi olarak sarayda görevlendirmiştir.²²

16. VECİHÎ-İ HEREVÎ

Heravi, Mevlâna Haydar Hisalî Heratî'nin oğludur. 1593'te Hindistan'a gelmiştir. Kısa bir süre Abdurrahîm Han-ı Hanân'ın hizmetinde bulunmuş, sonra Zain Han Kuka'nın oğlu olan Zafer Han'ın yanında görevlendirilmiştir. Kendisinin Zafer Han'ı öven mesnevisi mevcuttur.²³

²¹Haig Wolseley, K.C.I.E, C.S.I, C.M.G, C.B.E, B.A, History of India Vol III Cambridge, England,1928, Vol III s. 706.

²²H.Blochmann, Ayîn-i Akbarî Vol.I Aadiesh Book. New Delhi, 1871, s.64-65.

²³Abdul Bakî Nihavandî, Ma'asır-i Rahimî Vol III Şemsu'l-Ulama, Hidayat Husain, Calcutta, India, 1925, s. 1289-129.

17. RAKİM SAADEDDİN-İ MEŞHEDÎ

Mirza Sadeddin Muhammed, Meşhed'de dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Gıyas, Hindistan'a ticaret yapan önemli tacirlerdendir. Sadeddin, Şah Cihan döneminde babası ile birlikte Hindistan'a gelmiştir. Etkileyici çok sayıda şiiri ve bir kasidesi mevcuttur. Bir süre sonra Saadeddin, Süleyman Şah döneminde İsfahan'a geri dönmüş, Herat Valisi olarak tayin edilmiş ve yaşamının geri kalan kısmını orada geçirmiştir.²⁴

18. HASAN BEG RAFÎ-İ MEŞHEDÎ

Kazvinli olan Hasan Beg Rafî Meşhedî uzun yıllar Meşhed'de yaşadığı için Meşhedî lakabıyla anılmıştır. Rafî 1646 'da Belh valisi Nazar Muhammed'in oğlu ile birlikte Şah Cihan'ın daveti üzerine Hindistan'a gitmiştir. Şah Cihan, her ikisinin de edebiyattaki başarısından haberdardır. Evrenzib zamanında ise Hasan Beg Rafî, Keşmir divanında görevlendirilmiştir daha sonraki yıllarda ise emekli olana kadar Delhi'de yaşamıştır. Rafî'nin divanı; gazel, rubai ve birkaç tane de Şah Cihan ve Darâ Şükûh'u öven kasidelerinden oluşmaktadır.²⁵

19. MİRZA MAHMUD BAZİL-İ MEŞHEDÎ

Meşhedli olan Mirza Mahmud Bazil, Şah Cihan döneminde erkek kardeşi ile birlikte Hindistan'a göç etmiş ve kısa sürede Moğol sarayında yüksek görevlere getirilmiştir. Mahmud Bazil'den geriye kalanlar; Münşâât-ı Bazil isimli mektup koleksiyonu, Hamle-i Haydâri isimli şiir ve dört bin beyittir.²⁶

20. İBRAHİM HÜSEYİN BAŞÎ

Hacı Hüseyin Başî Akidet Han ismiyle de bilinmektedir. O da diğer şairler gibi daha iyi imkanlar için İran'ı terk edip Hindistan'a göç edenlerdendir. Uzunca yıl Dekken'de bulunmuştur. Çevresinde yapı olarak sivri dilli ancak içinde kötülük barındırmayan kişiliği ile tanınmıştır.²⁷

21. GİRÂMÎ-İ ŞAMLU

Hasan Beg Giramî daha çok Giramî mahlasıyla nam salan Şamlu Türklerindedir. O da diğerleri gibi kendisine Şah Cihan tarafından sunulan imkanlar için Hindistan'a gitmiştir. Bengâl Denizini'nin miri ve Gucerat Başî ünvanları ile görevlendirilmiştir. Girâmî'den günümüze Şah Cihan'ı ve Darâ Şükûh'u öven birkaç kaside ve kıta kalmıştır. Ayrıca kendisine ait dönemin önemli olaylarını not eden kronolojik kayıt çalışmaları da mevcuttur.

²⁴ M.G.A Azad Bilagrami, 1913, s. 119.

²⁵ Ghulam Yazdani, Amal-i Salih, Muhammad Salih Kambo Vol.III, Bapdist Mission Press, Asiatic Society, Calcutta, India, 1923, s.425.

²⁶ M.G. Azad Bilgrami 1913 s. 141

²⁷ M.Thackston Wheeler Jahangirnâme, Oxford Press, England, 1980, 229-278.

22.ÖRFÎ-i ŞİRÂZÎ

Örfî, 1556'te Şîraz'da doğmuştur. Asıl adı Cemâleddin Muhammed'dir. Şîraz'da idarî ve hukukî görevler üstlenen babası Zeynelâbidîn Ali Belevî'nin mesleğine nisbetle "Örfî" mahlasını kullanmıştır. Şîraz'da öğrenim gören Örfî hat ve mûsikide maharet kazanmış, küçük yaşından itibaren şiire olan meyli onu şiir meclislerine sevk etmiştir. Tarhî-i Şîrâzî, Kadri-i Şîrâzî ve Molla Gayretî gibi şair ve ediplerin meclislerine katılarak şiir yeteneğini geliştirmiştir. Bu meclislerde okunan Bâbâ Figânî'nin gazellerinden etkilenmiş ve başlangıçta gazele yönelmiştir. Bâbü sarayında edebî çevrelerin sahip olduğu itibarın da etkisiyle 1581'de önce Ahmednagar'a, ardından Gürkanlılar'ın merkezi Fetihpûr Sikri'ye gitmiş, Ekber Şah sarayının önde gelen şairlerinden Feyzî-i Hindî ile karşılaşmıştır. Feyzî, kendisini sarayın melikü's-şuarâsı Mesîhuddin Ebü'l-Feth Gîlânî'yle tanıştırmıştır. Onun aracılığıyla sanatsever kumandan Abdürrahîm Hân-ı Hânân'ın hizmetine girmiştir. Bu yolla Ekber Şah'a ve Şehzade Selim'e yakınlık sağlamıştır. Ekber Şah'ın Keşmir seferi münasebetiyle yazdığı Kaşîde-i Keşmîriyye'yi kendisine sunmuş ve hayatının sonuna kadar sarayda kalmıştır. 1591'de Lahor'da dizanteri hastalığından hayatını kaybeden Örfî, önce orada defnedilmiş ancak naaşı otuz yıl sonra Necef'e nakledilmiştir. Daha sonraki tezkire yazarları onun zehirletilerek öldürüldüğünü kaydeder.

Örfî, ölümünden önce şiirlerini düzenletmesi için Abdürrahîm Hân-ı Hânân'a göndermiş, o da bunları şair Muhammed Kâsım İsfahânî'ye vererek tertibini sağlamıştır. Bu düzenleme sonucunda gazel, kaside, kıta, rubâî ve mesnevilerinden oluşan on dört bin beyitlik bir divan ortaya çıkmıştır. Kasidelerinde onun tıp, mantık ve felsefe ilmine de âşina olduğu görülür. *Maasır-ı Rahîmî* müellifi Abdülbâkî Nihâvendî 1619'dan sonra bu divana bir önsöz yazmıştır. Sebki-i Hindî'nin ilk temsilcileri arasında yer alan, kendisini son derece beğenen ve Enverî, Hâkânî, Nizâmî ve Sa'dî gibi önemli şairleri bile hafife alan Örfî, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Dîvân*'ını istinsah etmiş ve onun şiirlerinden etkilenmiştir. Ayrıca tasavvufla ilgili manzum ve mensur bir çalışma olan *Risâle-i Nefsiyye*'yi de kaleme almıştır. Bütün şiirlerini ve *Risâle-i Nefsiyye*'sini bir araya getiren *Külliyât*'ı 1880'de Kanpûr'da basılmış, *Divanı* ise ayrı olarak yayımlanmıştır.

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk şairlerince tanınmaya başlanan Örfî, Türk edebiyatında etkili olmuş, birçok şair ondan övgüyle söz etmiştir. Bunların arasında Nefî, Râmî, Cevrî İbrâhim Çelebi, Nâbî, Nedîm, Münif, Erzurumlu Zihni, Şeyh Galib, Nigârî, Leskofçalı Galib ve Ziyâ Paşa gibi şairler vardır. Erzurumlu İbrâhim Hakkı, *Mec'muatü'l-insâniyye fî ma'rifeti'l-vahdâniyye* adlı eserinin ikinci bölümünde Örfî'nin şiirlerine yer vermiş, Ziyâ Paşa, *Harâbât*'ın kasideler bölümüne Örfî'nin bir kasidesini koymuştur. Urfalı Ömer Nüzhet'in *Şerh-i Dîvân-ı Örfî*, Ahmed Sabîh'in *Şerh-i Dîvân-ı Örfî*, Adnî'nin *Şerh-i Kasîde-i Örfî* adlı eserinin yanında Murtaza Trabzonî, Rodosîzâde Mehmed Emin Efendi ve Neşâtî de Örfî'nin bazı şiirlerine şerh yazmıştır. Nâbî, Farsça *Dîvânçe-i Gazelîyyât*'ında Örfî'nin bir gazelini, son dönem şairlerinden Selahattin de bazı şiirlerini tahmîs etmiştir.²⁸

²⁸Rıza Kurtuluş, Örfî-İ Şîrâzî, İsam, cilt: 34; s. 97.

Sonuç

İranlıların Hindistan'a olan göçleri daha önceki yüzyıllarda da yaşanmıştır. Özellikle İslâm'ın İran topraklarına ulaşmasından sonra Zerdüşter dinlerinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlar ve dinlerini rahatça yaşatabilecekleri düşüncesinden hareketle akın akın Hindistan'a göç etmişlerdir. Onların Hindistan'a yaptıkları göçlerinin tarihi kesin olarak bilinmemektedir.²⁹ Ancak Hindistan'a olan göçler daha sonraki devirlerde özellikle altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyılın başlarına kadar farklı sebeplerle kesintisiz olarak devam etmiştir. Günümüzde Hindistan'daki göçmenler asırlar geçmesine rağmen orada hâlâ "İranlılar" olarak anılmaktadır. Aslında İranlı göçmen erkekler daha çok yerli kadınlarla evlenmiştir. Bu durumda onların torunlarının etnik açıdan İranlı olarak tanınmamaları ne kadar uygundur tartışılır. Bununla birlikte bölgedeki Fars nüfusunun artışı sadece Moğol tarihi boyunca saraya göç edenlerle sınırlı kalmamıştır. İran'dan sürekli olarak farklı sebeplerle göçler yaşanmaya devam etmiştir.

Ekber Şah'ın ve diğer padişahların İran'ın asillerini ve entelektüellerini saraya davet etmeleri İranlı nüfusunun artmasına sebep olduğu gibi Hindistan'da yeni fethedilen toprakların yönetiminde yeterli sayıda yöneticiye sahip olamamaktan ötürü Humayûn'un iktidarda gücüne güç katmak için eksikliği İranlı uzman bürokratlar tarafından gidermeye çalışması da İranlı nüfusunu artmasında önemli bir sebep gösterilmektedir. Nitekim İranlıların idarî makamlardaki başarıları, Şah Cihan ve Evrengzib'in de aynı tutumu sürdürmelerini sürekli kılmış ve İranlılar yüksek görevlerde çalışmaya devam etmişlerdir.

Göçler, daha çok İran'ın doğusunda İsfahan, Herat, Cüveynî, Kirman, Horasan, Lor, Meşhed, Kandahar, Kuhistan, Sebzevar, Sistan, Türbet, Yezd; merkez ve kuzeyinde Âmul, Gılan, Kaşan, Kazvin, Sava, Tahran; batısında Şirvan, Tebriz; güneyde ise Şiraz, Şuşter gibi farklı pek çok şehirde yaşanmıştır.³⁰ Göçler her toplumu kültürel, siyasi, dinî ve sosyolojik açıdan derinden etkilemektedir. Göç edilen bölgede süre gelen iletişimin etkileri ve yaşanan değişimler sonraki yüzyıllarda daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca göçler, toplumların kültürel açıdan zenginleşmesine katkı sağlamaktadırlar. Hindistan'da ya da İran'da daha önceleri var olmayan edebî akımlar göçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yani Sebk-i Hindî tarzı için İranlı göçmenlerin Hindistan' da benimsedikleri felsefe ve düşüncelerinin şiirde buluşması ile doğduğunu söylemek mümkündür.

<http://www.divanetislamansiklopedisi.com/orfi-i-sirazi/Erişim:14/04/2017>

²⁹ Dosabhoj Framjee, *The Parsees: Their History, Manners, Customs and Religion*, New Delhi, Asian Educational Services, Rpt, 2003, pp.7-8.

³⁰ M., Ali Athar, *The Mughal Nobility Under Aurangzeb*, Oxford University Press, 2001, s. 19.

Seçilmiş Kaynakça

ABDURRAHMAN, Syed Shahabuddin,1957, Glimpses of Indo-Persian Literature, Pre- Mughal Period, in Indo-Iranica 10/2.

ALAM, Ishrat, Technological Exchange between India and Iran in Ancient and Medieval Time.

ARORA, U.P, 2002, India, Greece and Iran, The Growth of Civilization in India and Iran, Irfan Habib, New Delhi, India.

ASTARABADİ, Muhammad Qasim Hindu Shah, 1933, Tarikh-i-Farishta, Naval Kishor edition, Lucknow, Vol I.

ATHAR M. Ali, 2001, The Mughal Nobility Under Aurangzeb, Oxford University Press.

BARZEGAR, Karim Najafi, 1998, Mughal -Iranian Relations: C. Sixteenth Century Thesis Submitted To The Jawaharlal Nehru University Doctor Of Philosophy, Centre For Historical Studies School of Social Science Jawaharlal Nehru University, Supervisor: Prof. Dr. Muzaffar Alam, New Delhi, India.

BARZEGAR Karim Najafi, 2005, Intellectual movements during Timuri and Safavid period, (1500-1700 A.D) Delhi, Indian Bibliographies Bureau, India.

BLOCHMANN, H, 1871, Ayîn-i Akbarî Vol.I Aadiesh Book. New Delhi, India.

CÖHÇE Salim, Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler,

<http://ataum.gazi.edu.tr/posts/view/title/buyuk-ortadogu-projesi-baglaminda-hindistan-ile-ortadogu-arasindaki-tarihi-baglar-ve-guncel-iliskiler-49236>, Erişim:15/05/2017.

ÇAĞLAYAN, Savaş,2006, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke) Güz Sayı 17. Muğla http://www.mugla.edu.tr/data/06020000/resim/file/174%20sava%C3%85_%20%C3%83%C2%A7a%C3%84_layan.pdf, Erişim:12/04/2017.

DADVAR Abolghasem, 2000, “Iranians in Mughal Politics and Society (1606-1658)”, New Delhi: Gyan Publishing House, India.

FRAMJEE Dosabhoj, 2003, The Parsees Their History, Manners, Customs and Religion, New Delhi, Asian Educational Services, India.

HAİ, Abdul, Ahmad Ali, 1865, İqbalnâme-i Jahangirî, Naval Kishore Press, Calcutta, India.

HAİDER Mansure, 2004, Indo-Central Asian Relations: From Early Times to Medieval Period, New Delhi: Manohar Publishers & Distributors, India.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

HANEDA, Masashi, 1997, Emigration of Iranian Elites to India during the 16-18th Centuries L'héritage Timouride: Iran – Asie Centrale – Inde, XVe-XVIIIe Siècles” 3/4 |<https://asiecentrale.revues.org/480>

Indian Bibliographies Bureau Delhi, 2005, India.

IQTİDAR Alâm Khan, 1968, The Nobility under Akbar and the Development of His Religious policy, 1560-1580 AB, Journal of the Royal Asiatic Society, İndia.

JAFFAR, S.M, 1936The Mughal Empire from Babar to Aurangzeb: A.L. Srivastava; Medieval Indian Culture Sherwani; Cultural Trends in Medieval Peşawer, India.

KHALİQ Ahmad Nizami, 1974, Religion and Politics in India During the Thirteenth Century, Delhi.

KURTULUŞ, Rıza, 1988, Örf-i Şîrâzî İslam Ansiklopedisi, İstanbul, <http://www.diyaneislamansiklopedisi.com/orfi-i-sirazi/>, Erişim: 14/04/2017

MALONİ, Ruby, 2002, Indo-Iran Trade Relations (Article produced in the department of History University of Mumbai,) Indo-Iran Relation, culture House, N. New Delhi, India.

MUHAMMAD QASİM HİNDU SHAH ASTARABADİ, 1933, Tarikh-i-Farishta, Naval Kishor edition, Lucknow, Vol I.

MUKHİA, Harbans, 1976, Historians and Historiography During the reign of Akbar, Vikas Publishing House, New Delhi, India.

NASİRÎ, Muhammad Reza Muhammad Qasim Astarabadî, Ferište az Agaz Ta Babür, Encümen-i Asar-ı Mefahir-i Farhangi, Merkez-i Tahkikât-i Rayane-i Kaimiyye-i İsfahan Vol.I. Lucknow, India.

NİHAVANDÎ, Abdul Bakî, 1925, Ma'asır-i Rahimî Vol III Şemsu'l Ulama, Hidayat Husain, Calcutta, India.

NİZAMİ, Khaliq Ahmad, 1974, Religion and Politics in India During the Thirteenth Century, Delhi, İdare-i Edebiyat-ı Delhi, India.

RAZİ A. A, Vol.III, 1939, Calcutta Press, India.

SAFA Zebiullah, 1369, Tarih-i Edebiyat-ı Az Agaz Sede-i Nohom ta Meyane-i Sede-i Devazdehom Hicri, c.5-1 Tehran, İran.

SHABBİR Ahmad, 2010, Cultural contacts between India and central Asia: A study of Central Asian impact on Indian life based on Persian sources From Babur to Akbar (AD 1526 -1605) P.H.D.Thesis Supervisor Prof. Akhtar Mahdi Jawaharlal Nehru University

WHEELER M. Thackston, 1980, Cihangirnâme, Oxford Press, England.

WOLSELEY, Haig, K.C.I.E, C.S.I, C.M.G, C.B.E, B.A, 1928, History of India Vol III Cambridge, England.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

YAZDANI, Ghulam, 1923, Amal-i Salih, Muhammad Salih Kambo
Vol.III, Baptist Mission Press, Asiatic Society, Calcutta, India.